

Arild Bjørndal og Magne Nylenna:

Innelåst forskning*

Forskere får ofte midler fra samfunnet for å drive sin forskning. Men når de skal rapportere om resultatene, gir de gjerne bort kopirettighetene. Dermed må fellesskapet på ny betale, nå for at vi skal få lese resultatene.

Alle resultater fra forskning som samfunnet har finansiert, bør være fritt tilgjengelig for alle. Ikke minst gjelder dette medisinsk forskning der pasienter og andre har stilt sin kropp, biologisk materiale eller helseopplysninger til disposisjon for forskere. Dette selvsagte kravet er det umulig å innfri i dag, hovedsakelig fordi forskere fortsatt gir fra seg kopirettigheter til tidsskrifter som så tjener store penger på å selge tilgang til denne informasjonen. I bytte får forskerne meritt og prestisje. Brukere av offentlige tjenester og yrkesutøvere, både i helsetjenesten og i mange andre sektorer, blir skadelidende fordi nyttig kunnskap ikke når fram til praksisfeltet. Det sløses med store penger. Nødvendige endringer er imidlertid i emning, først og fremst gjennom internettpubliserings og selvarkivering. For å tilskynde forandring bør det offentlige kreve at forskere publiserer i åpne løsninger (open access).

Vitenskapelige tidsskrifter oppsto som svar på et problem; man trengte en kanal for å spre kunnskap om kunnskapen. Det kostet penger å trykke og distribuere tidsskriftene, og mange foren-

inger og organisasjoner oppdaget at de kunne legge på en avanse og slik få noe inntekter. Etter hvert kom også kommersielle forlag og utgivere på banen og det vokste frem en imponerende industri. Mer enn 2000 utgivere innen vitenskap, teknologi og medisin publiserer mer enn én million artikler hvert år i ca 16 000 tidsskrifter. Det er en eventyrlig suksess – også økonomisk.

Dessverre har suksessen ført til grådighet. En rapport fra det britiske parlamentet viste nylig at gjennomsnittsprisen for et vitenskapelig tidsskrift økte med nesten 60 % mellom 1998 og 2003. Den alminnelige prisstigning var 11 % i samme periode. Årlige prishopp på enkelttidsskrifter er regelmessig i størrelsesorden 10 %, av og til mer enn 20 %. Å abonnere på ett tidsskrift koster gjerne 10–20 000 kr for en organisasjon med noen hundre arbeidstakere.

Dette rammer brukerne hardt, spesielt i den fattige del av verden. Men også norske fagmiljøer lider. For biblioteker med begrensede ressurser har dette ført til at antall titler reduseres. Dessuten må flere biblioteker gå sammen i forhandlinger med utgivere for eksempel i form av nasjonale konsortiumsavtaler. Innen helsesektoren er dette en av grunnene til opprettelsen av Helsebiblioteket, en elektronisk formidlingskanal for kunnskap til helsepersonell.

Mens forlagshusene sager uforstyrret videre på den grønne gren de sitter på, utvikler det seg interessante alternativer. Elektronisk publisering, det vil si publisering på internett alene eller i tillegg til på papir, er blitt den nye normen. Nye tidsskrifter vokser fram som tilbyr den samme fagfelleevaluering og redaksjonelle bearbeiding av manuskriptene, men som ikke tar penger av fra leseren. Såkalte «open access» tidsskrifter krever ikke at forfattere eller lesere søker om tillatelse (på grunn av kopirettigheter) til å bruke artikkelen

eller resultatene i andre sammenhenger. Alle kan lese alt som publiseres.

To ledende «nye» og åpne tidsskriftsgrupper, BioMed Central og Public Library of Science, dekker sine kostnader ved at forfatteren eller dennes arbeidsgiver betaler en sum (til nå 500–1500 USD). Sett i lys av hva de fleste forskningsprosjekter koster, er dette en beskjeden sum. En slik betalingsordning er uvant, men sikrer altså at artikkelen og resultatene er fritt tilgjengelig for alle – uavhengig av hvor man bor eller hvem man er. Gjennom avtaler med det amerikanske National Institutes of Health sikres varig arkivering (se www.pubmedcentral.nih.gov).

Nye studier tyder på at en tidligere skepsis til kvaliteten til slike ordninger i ferd med å forsvinne. Artikler publisert i open access-tidsskrifter blir raskere kjent og mer sitert enn artikler som trykkes på papir.

Enhver organisasjon som driver forskning bør også vurdere selvarkiveringsløsninger. Når forfatterne ikke gir fra seg kopirettigheter, er det ikke noe i veien for – i tillegg til å publisere i tidsskrifter – å samle organisasjonens forskningsproduksjon i fritt tilgjengelige elektroniske arkiver. Det sikrer en mer fullstendig (data og resultater kan gjøres tilgjengelig i større detalj) og varig arkivering (dersom tidsskriftene skulle forsvinne). Man kan dessuten gjøre resultatene lesbare på lokalt språk, noe som er særlig relevant i Norge. Og man kan heve kvaliteten av forskning som uansett ikke ville blitt publisert i et internasjonalt tidsskrift ved å etablere fagfelleevaluering knyttet til arkivet. I virkeligheten skjer det nå en utvisking av grenser mellom mange publiseringsløsninger (nettsteder, elektroniske arkiv, elektroniske tidsskrifter, elektroniske bøker mm). Fremtiden er spennende, også på dette området.

Den britiske parlamentsrapporten anbefalte regjeringen at alle universi-

Forfattere

Arild Bjørndal, forsker. Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten
Magne Nylenna, redaktør.
Helsebiblioteket, Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten

---

tetsansatte bør få påbud om å gjøre alle forskningsartikler fritt tilgjengelige på internett. Alle forskere som får penger fra National Institutes for Health i USA må publisere åpent (i løpet av kort tid etter vanlig publisering). Også EU-kommisjonen har nylig publisert en rapport som anbefaler fri tilgang til offentlig finansiert forskning. Norge bør følge etter.

Det vil kreve et kulturskifte blant forskere og i akademiet. Tiden er inne for å se forbi den prestisje det er knyttet til publisering i bestemte tidsskrifter for å bidra til et større gode; at mest mulig kvalitetssikret forskning raskest mulig kan nå flest mulig uten at det koster noe for dem som trenger å vite om hva man har funnet. Universitetene og de som finansierer forskning må slutte å knytte forskningsbevilgninger til krav om publisering i dyre tidsskrifter som bare når noen få i den vestlige, rikeste del av verden.

Dagen system følger en logikk som passer best i bakvendtland. Forlagshusene og tidsskrifteierne får forskningsartikler, som oftest basert på kostbare, offentlig finansierte prosjekter, tilsendt gratis. Deretter får de artiklene fagfelle-vurdert og kvalitetssikret uten å betale de fagpersonene som gjør slikt, noe som helst. Etter at artiklene er publisert (på papir eller på internett) selger man leserettighetene tilbake til den organisasjon som forskningen utgikk fra for en stiv pris. Viktige forskningsfunn blir stengt inne bak gjerder som det er vanskelig og kostbart å forsere. Alternativet finnes nå, og bør brukes. Fellesskapets midler bør ikke brukes for å få lese forskning man allerede har betalt for å få utført.

Adresse: www.kunnskapssenteret.no

*Artikkelen har tidligere vært trykket som kronikk i Dagbladet (25. juli 2006).